

tok tanácsára túl sokat talál már előre engedni (pl. Gyorgyevicset⁴ már visszahívta). Azonkívül Humbert⁵ fontos nyilatkozatai a francia kamarában is erős hatást tesznek, és fognak előreláthatólag tenni a kettős szövetség háborús kedvére is. Én Berchtoldnak azt tanácsoltam, hogy mindenestre vasárnapig ne vegyen kilátásba semmi újabb javaslatot ez irányban. Az az napi helyzet szerint az értekezlet újabb megfontolás tárgyává teheti a kérdést.

Szívből üdvözöl

igaz híved

Burián István s. k.

C

1914 júl. 26

Gr. Tisza István miniszterelnök körlevele az összes főispánokhoz feladataikról a háborús viszonyok közt, különösen vegyes nemzetiségű területeken¹

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 9:26/214
(Gépelte fogalmazvány)

Budapest, 1914. július 26.

Kedves barátom!

A beállott háborús viszonyok hatványozott tevékenységet kívánnak mindenkitől, elsősorban azoktól, akik bizalmi közegei a kormánynak az állami élet egész mezején és hivatott vezetői, irányítói a társadalom felfogásának, hangulatának és cselekvésének is.

Első feladat, hogy a közigazgatás rendes menete fel ne akadjon. Ellenkezőleg, pontosabbnak, buzgóbbnak, minden jogos érdek iránt figyelmesebbnek kell a hivatalos szervek működésének lenni, mint bármikor máskor.

Második a nyugalomnak, rendnek fenntartása, amely egyfelől a rendőrhatalóságok és a közbiztonsági szolgálat fokozott éberségétől, másfelől a közhatalmat kezelő hatóságok nyugodt, férfias, hidegvérrel erélyes magatartásától függ, amely bizalmat ébreszt és tiszteletet parancsol.

Harmadszor, és ez mindenek felett fontos kötelességek éppen nektek főispánoknak, akiknek tudnotok kell igazán vezetni a gondjaitokra bízott vármegyét, helyes mederbe kell terelni s minden kártékony tévútra csapódástól megőrizni a vármegyei lakosság közhangulatát.

Azon pillanatok egyikét éljük át, amelyeknek eseményei hosszú évtizedek sorsára fognak maradandó befolyást gyakorolni.

A magyar nemzet jövője attól függ, miként állja ki ezt a megpróbáltatást. Tudja-e az áldozatkész cselekvésben nyilvánuló hazaszeretet mellett, amelyben bizonyára nem lesz hiány, azokat a férfias erényeket is gyakorolni, amelyek birtokában nyugodtan néz szembe háborús bonyodalmak kiszámíthatatlan esélyeivel, s ki-ki ott, ahová életviszonyai állítják megállja-e helyét?

Különösen áll ez a nem magyarajkú lakosság között kisebbségben élő magyarságra nézve. Ennek most kell megmutatnia, hogy valóban előre tolt őrsé a nemzet ügyének, s hogy rendelkezik ez exponált állás sikeres betöltésének szellemi és erkölcsi kellékeivel.

⁴ Gyorgyevics Milán konstantinápolyi szerb ügyvivő az ottani lapoknak nyilatkozatokat adott, melyek szerint Ausztria-Magyarországnak a szerbiai gyülekezési jog korlátozására irányuló esetleges követelését a leghatározottabban vissza kellene utasítani, s ha a monarchia „túlfezti a hűrt”, Szerbiában „emberére talál”. E kijelentései miatt a szerb kormány az ügyvivőt július közepén állomáshelyéről visszahívta. (L. A visszahívott szerb ügyvivő. — Budapesti Hírlap 1914. júl. 17; 167. sz. 7. l.) Pár nappal később azonban Gyorgyevics nyilatkozatot tett közzé, melyben cáfolta visszahívását, és közölte, hogy két hónapi szabadságot kapott, amelynek letelte után elfoglalja új állását mint a bécsei szerb követség első titkára. (Még egy szerb cáfolat. — Uo. 1914. júl. 22; 171. sz. 7. l.)

⁵ Humbert, Charles (1866—1927) francia politikus. 1906-tól képviselő, majd szenátor, az ún. Demokratikus Unió tagja; a háború alatt a *Journal* című lapot szerkesztette.

¹ A fogalmazványban Tisza István sk. javításai; a szétküldött sokszorosított körlevél (Tisza fakszimile aláírásával) egy példányát l. uo. 7:21/389 sz. a. — A fogalmazványon Balogh Jenő rájegyzése: „Állam-iratok”. — Uo. 7:21/125 sz. a. található a fogalmazványnak még egy, előző példánya.

Mentől izoláltabb helyzetben van, annál imponálóbban kell magát viselnie. Idegesség, félelem, vaklármák okozta panique végtelen sokat árt a magyar nemzet ügyének. Mi sem alapíthatja meg szilárdabban a nemzet tekintélyét ország-világ előtt, mintha a más népfajok között elszórt magyarság rémhírek hatása alatt el nem veszti fejét.

Kövess el mindent, hogy vármegyéd magyarsága ezt a nagy hazafiúi kötelességet méltón teljesítse. Adj meg minden megnyugtatót. A kormány mindent elkövet a magyarság teljes biztonságáért. Különösen a legexponáltabb ponton, Erdély románoklakta vidékein. Tetemesen megerősítettük a csendőrséget; abban az esetben is, ha a 12-ik hadtestnek külellenség ellen kellene vonulnia, annak helyét túlnyomóan magyar legénységből álló jelentékeny haderő váltandja fel, olyan, amely minden körülmények között elég a teljes biztonság fenntartására.

Életbeléptettük a rendkívüli intézkedéseket. Ezek módot nyújtanak minden gonosz izgatás vagy rendzavaró cselekvés ártalmatlanná tevésére. Fordítsd a legnagyobb gondot reá, hogy azok felesleges hűhó nélkül következetesen, öntudatosan, célszerűen végrehajtottassanak. Gondoskodjál különösen róla, hogy exponált helyeken a fegyverek bevonása célszerűen történjék, hogy lehetőleg elvétessenek azok a megbízhatatlan elemektől, s a magyarság tisztességes, józan, okos tagjai megtarthassák fegyvereiket.

Légy szíves alapos tanulmány tárgyává tenni a sajtóra vonatkozó szakaszokat, és gondoskodjál róla, hogy akár gonosz tendenciákból, akár egyszerűen szenzációhajászatból ne izgathassa a sajtó nyugtalanító híresztelésekkel a közvéleményt.²

Végül még különös nyomatékkal ajánlom gondjaidba a nem magyarajkú lakosság kezelését. Végtelenül fontos, hogy kellő ok nélkül ellenséges érzületet vagy éppen félelmet ne tapasztaljanak azok a magyarság és a hatóságok részéről. Mutatni kell nekik az erőt, látniok kell, hogy hiábavaló volna minden próbálkozás, s az első esetben, ha egyesek vagy csoportok részéről bűncselekmények történnek, nyomon kell azokat a példás megtorlásnak követni. De a legnagyobb gondot kell arra fordítani, hogy ez a megtorlás a bűnösöket, és csakis azokat érje utol. Annak az éber figyelemnek, amelyet minden irányban ki kell fejtenünk, nem szabad bántó tünetekben nyilvánulnia olyanokkal szemben, akik erre még nem adtak okot.

Érintkezni kell a néppel hatósági szerveknek és a magyar társadalom tagjainak egyaránt. Igyekezniünk kell megnyerni bizalmát és megértetni vele, hogy itt a pillanat, amelyben a magyarság rokonszenvét, bizalmát kiérdemelheti s a köztünk lévő viszony biztos alapjait rakhatja le. Most kell a magyarságnak minden vonatkozásban megmutatnia, hogy valóban uralkodó faj, amely kormányozni, imponálni és vonzerőt gyakorolni tud.

Azzal a felhívással fordulok hozzád ebben a komoly órában, hogy mindezen vonatkozásokban erőd teljes megfeszítésével érvényesítsd intencióimat.

Szívből üdvözöl igaz híved

VII/26. Tisza s. k.

D

1914 júl. 26

Gr. Tisza István miniszterelnök körlevele a gör. kel. és gör. kat. román főpapokhoz a román klerus kötelességeiről hűvek irányítása terén¹

Ref. Zsinati Levéltár, Tisza-iratok 9:26/215
(Gépelte fogalmazvány)

Méltóságos (Kegyelmes) Uram!

A Szerbiában éveken át elnézett és nagyra nevelt izgatás, amely a serajevói véres gaztettben érte el tetőpontját, a Szerbiávali háború szélére sodorta hazánkat. A monarchia fenyegetett biztonságának védelmében fegyveres közbelépéshez kell folyamodnunk, ha csak a szomszédi kötelességek helyes felismerése és a józan belátás Belgrádban az utolsó percben felül nem kerekedik.

² E bekezdés a lapszálon kék ceruzával megjelölve.

¹ A Tisza által sk. javított és keltezett fogalmazványon eredetileg „Félhivatalos levél” állt, ezt utóbb Balogh Jenő áthúzta „Államir.” megjegyzéssel. A címzettek felsorolása uo.: Mețianu János b. t. t., érsek, Nagyszeben; Pap I. János, Arad; Dr. Christea E. Miron, Karánsebes; Mihályi Viktor b. t. t., érsek, Balázsfalva; Dr. Frentiu Traján Valér, Lugos; Radu Demeter, Nagyvárad; Hosszu Vazul, Szamosújvár.